

5. Німчинський Р. Перебіг і підсумки VII Конференції 2005 р. з розгляду дії ДНЯЗ / Р. Німчинський // Безпека та нерозповсюдження. – 2005. – № 4. – С. 9-17.

6. Поттер У. Конференція по рассмотрению действия ДНЯО: в поисках консенсуса / У. Поттер // Ядерный контроль. – 2005. – Т. 11, № 3. – С. 95.

7. Цыганков А. Современные политические режимы: структура, типология, динамика : учеб. пособ. / А. Цыганков. – М. : Интерпракс, 1995. – 294 с.

8. Ядерное нераспространение: краткая энциклопедия / гл. ред. А. В. Хлопков. – М. : РОССПЭН, 2009. – 379 с.

References:

1. Krasner, S. D. (1982). Structural Causes and Regime Consequences: Regimes as Intervening Variables. *International organization*, 36(2), 185-205.

2. Simpson, J. (1988). The Nuclear Non-Proliferation Regime and the Model for Conventional Armament Restraint. In T. Ohlson (Ed.), *Arms*

Transfer Limitations and Third World Security. Solna: Stockholm International Peace Research Institute. Pp. 227-240.

3. Batyuk, V. (2008). Difficult Partnership. Bilateral Regimes and Institutions in the Russian-American Relations after the End of the Cold War. Moscow: Prometheus. [In Russian]

4. Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons. (1996). In *Laws of Ukraine. Volume 14*. Kyiv: [s.n.]. Pp. 361-369. [In Ukrainian]

5. Nimchynskyi, R. (2005). Progress and Results of the 7th NPT Review Conference. *Security and Non-Proliferation*, 4, 9-17. [In Ukrainian]

6. Potter, W. (2005). NPT Review Conference: Seeking Consensus. *Nuclear Control*, 11(3), 95. [In Russian]

7. Cyganov, A. (1995). Modern Political Regimes: Structure, Typology, Dynamics. Moscow: Interpraks. [In Russian]

8. Xlopkov, A. (Ed.). (2009). *Non-Proliferation of Nuclear Weapons: A Short Encyclopedia*. Moscow: Rosspen.

Надійшла до редколегії 11.08.19

V. Pavlenko, PhD in History, Professor

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

PROBLEM OF NON-PROLIFERATION OF NUCLEAR WEAPONS DURING AND AFTER THE COLD WAR

The process of the establishment and development of the non-proliferation of nuclear weapons regime is analyzed in the article. The author divides this process into three periods: 1) 1945-1968 – time, when all attempts to halt or slow down the proliferation process had been futile; 2) 1968-1995 – the period of the establishment and functioning of the basic principles of non-proliferation regime as a result of the conclusion of the "Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons" of the 1st of July, 1968; 3) from 1995 – until nowadays, when the new threats and risks for the regime appeared. The author pays attention to the division of the states to "nuclear" and "non-nuclear" states by the Non-Proliferation Treaty after 1995, when it was prolonged to indefinite term. In author's opinion, such measures further world security and make positive changes in international relations.

The author considered the Summary Document, which became a result of few security conferences. The Summary Document names the states, that are not the members of the Non-Proliferation Treaty and contains an appeal to India, Israel and Pakistan to join the Treaty as non-nuclear states. 8th conference was being held from 3rd to 28th May, 2010. Summary of this conference contain 64 recommendations, that should have been implemented by 2015 – negligible, but still positive result.

The author claims, that NPT, despite its some weaknesses, without exaggeration became the most universal international treaty. The International Atomic Energy Agency (IAEA) – is the only international organization serving the peaceful usage of nuclear energy. Yet, this organization is not able to give a political evaluation of the activity of any state. The author is concerned of the modern condition of the non-proliferation regime and insists to find ways for the conclusion of new international agreements.

Key words: non-proliferation, nuclear weapons, NPT, international regime, disarmament, security.

УДК 94:[341.7:327.5](4-17-11)"170/171"(093.3)

DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2640.2019.142.8>

I. Пана, асп.

ORCID: 0000-0003-4887-5626

Український католицький університет, Львів, Україна

"ДИПЛОМАТИЧНИЙ ФРОНТ" ПІД ЧАС ВЕЛИКОЇ ПІВНІЧНОЇ ВІЙНИ: МІСІЯ ЮСТА ЮЛЯ ДО ПЕТРА I (1709–1711)

Тривале й активне змагання європейських держав за домінування в Балтійському регіоні призвело до Великої Північної війни, масштабного й тривалого військового конфлікту, що вплинуло на тогочасні міжнародні відносини. Перебіг цієї війни був насичений не лише гучними битвами та масштабними військовими кампаніями, існував ще й "дипломатичний фронт", на якому правителі з допомогою дипломатів намагалися виграти цю війну з максимальною користю для власних держав і політичних інтересів.

Місія данського дипломата Юста Юля (1709–1711) є одним з епізодів не лише данської дипломатії під час Північної війни, але й історії тогочасних міжнародних відносин. "Щільний текст" подорожнього щоденника, написаний данським посланцем під час цієї місії, дозволяє частково уявити й реконструювати певні особливості тогочасних міжнародних відносин у Північно-Східній Європі, дізнатися про відомі події та маловідомі події, і охарактеризувати роль дипломатів у налагодженні відносин між державами та їхніми правителями.

Ключові слова: Велика Північна війна, "дипломатичний фронт", міжнародні відносини, Юст Юль, данська дипломатична місія (1709–1711), подорожній щоденник.

Кожна війна в історії людства, окрім "мілітарного", завжди мала й "дипломатичний фронт". На цьому "фронті" правителі держав, їхні радники та дипломати намагалися виграти війну або отримати вигоду за допомогою різних "засобів": договорів, таємних перемовин, зашифрованих депеш, посольств, шпигування й ін. Велика Північна війна теж мала такий "фронт", оскільки була масштабним міжнародним конфліктом.

Історіографія Великої Північної війни свідчить про намагання дослідників різних держав зацентрувати її визначальну роль в історії становлення чи занепаду окремих держав (наприклад, Росії і Швеції) і формування нових акцентів у європейській міжнародній політиці загалом [37]. Проте в цьому масиві літератури існують

також малодосліджені теми та маловідомі джерела, які не часто стають предметом ґрунтовних досліджень.

Власне, данські "подорожні тексти" та їхнє залучення до аналізу дипломатичних аспектів Північної війни є дуже очевидною лакуною в українській історіографії, де, наприклад, фрагменти подорожнього щоденника Юста Юля переважно трактують як джерело етнографічної інформації про російські та українські землі на початку XVIII ст. [16, 20], а не як, у тому числі, "дипломатичний звіт" данського дипломата про "кулуари" та "дипломатичні фронти" Північної війни у 1709–1711 рр. Проте це цілком можна пояснити популярністю й домінуванням інших тем у цій сфері історичних досліджень (зокрема,

про гетьмана Івана Мазепу та "шведський вектор" його міжнародної політики) [18; 28; 29; 30].

Епоха правління Петра I і Північна війна завжди були ключовими темами російської історії (навіть у радянську добу), тому їхнє дослідження було пріоритетним і популярним серед російських істориків. Таким чином, існує ряд ґрунтовних досліджень з історії "балтійського питання" [26; 27; 31], доби Петра I і його зовнішньої політики. Із-поміж російських дослідників варто виокремити В. Возгріна [6; 7; 8], В. Артамонова [1, 2], П. Епіфанова [10], С. Фейгіну [23; 24; 25], А. Богданова [5], Р. Козінцеву [14], Г. Некрасова [17], А. Стерлікову [21; 22] й ін.

Щодо скандинавської історіографії (особливо – данської), то тут варто зауважити також певні особливості у висвітленні Великої Північної війни, які виникли через тривалі взаємні контакти з радянськими і російськими істориками та дослідницькими центрами [9; 12]; дослідження текстів подорожніх еґо-нарративів переважно істориками літератури [42; 43], позитивістський підхід до теми міжнародних відносин [39, 40, 41]. Хоча серед данських спеціалістів у цій темі варто виокремити Ганса Баґера, чий ґрунтовні дослідження відомі завдяки перекладам російською [3; 4; 33]. Найновішим спільним проектом скандинавських істориків про ранньомодерну історію регіону став другий том "Кембриджської історії Скандинавії" [46]. Праці Роберта Фроста і Пола Бушковіча є хорошими прикладами англосаксонської історіографії Північної війни та історії Росії часів Петра I [35; 37].

Метою цієї статті – розглянути подорожній нарратив данця Юста Юля як "дипломатичний звіт". У своєму бібліографічному аналізі та класифікації ранньомодерних описів Московії (до 1700) американський історик Маршалл По виділяє "дипломатичні звіти", "описи держав", "космографії", "компендіуми" й ін. Переважна більшість цих текстів була написана або скомпільована дипломатами-мандрівниками [44]. На нашу думку, щоденник Юста Юля має ознаки і "дипломатичного звіту", і "опису держави", оскільки цей текст конструювався Юстом Юлем і Расмусом Еребом для звітування данському королеві та його таємним радникам згідно з вимогами інструкції. Таким чином, у статті увага зосереджується на аналізі джерельної інформації про "залаштунок" російсько-данських відносин на початку XVIII ст. і міжнародні відносини під час Північної війни загалом, які, власне, були "дипломатичним фронтом" цієї тривалої війни. Предметом ж нашої статті є дипломатична місія Юста Юля (1709–1711) і її трактування як епізоду в історії європейських міжнародних відносин, як і прикладом данської дипломатії початку XVIII ст.

Центральним джерелом статті є подорожній щоденник данського дипломата Юста Юля. Текст джерела вперше був опублікований мовою оригіналу Г. Грове у 1893 р. [32], переклад же російською був виконаний Ю. Щербачовим наприкінці XIX ст. [11]. Цей щоденник був скомпонований після завершення місії 1712–1713 рр. за подорожніми нотатками, які були однією з вимог королівської інструкції – "описувати все те, що з ним (Юстом Юлем. – П. І.) станеться" [11, с. 442]. Ця інструкція також містила перелік інших рекомендацій, яких мав дотримуватися данський посланець після прибуття до царського двору. Серед них можна виокремити такі: дотримання данським дипломатом придворного церемоніалу при царському дворі; ознайомлення з документацією послів-попередників (П. Гайнса та Г. Ґрундта); підтримування доброзичливих відносин

із європейськими дипломатами, які перебували при дворі Петра I; прохання податкових пільг для данських купців і фінансових субсидій для Данії та її війська за умови повернення до активних військових дій; регулярного епістолярного інформування данського короля про всі події при царському дворі та всередині держави; постійного переконання Петра I у непохитній дружбі й підтримці данського монарха. Під час "російської місії" Юст Юль намагався дотримуватись цих інструкцій, проте це не завжди йому вдавалось через різні обставини.

На початку XVIII ст. царська Росія була стратегічним союзником на мапі данської дипломатії, проте не мала позитивного іміджу в уявленнях данських урядовців і дипломатів. Уже на перших сторінках щоденника Юста Юля можна прочитати про певні "тривоги і застереження" щодо труднощів майбутньої мандрівки й небезпек при царському дворі. Імовірно, ці "априорні уявлення" про державу Петра I, сформувалися в уяві данця завдяки прочитаним книгам або інформації від данських купців чи "посланців-попередників" [11, с. 4–5]. Зрештою, за дослідженням данського архівіста Еміля Маркарда, із 1697 по 1721 р. до російського царського двору було надіслано з місією 16 данських дипломатів різного рангу [41, с. 316–320]. Така очевидна частота зміни дипломатів може свідчити як про різні "повороти" в зовнішній політиці Данії та російського царя, так і про "вичерпність фізичного потенціалу" самих дипломатів під час цих місій. Наприклад, попередник Георга Ґрунда та Юста Юля, Поль Гайнс помер під час місії в Москві, де й був похований. Сам Юст Юль у щоденнику часто пишатиме про власні проблеми зі здоров'ям, які почалися під час місії через зловживання алкоголем, несприятливі кліматичні умови та тривалі і виснажливі поїздки для слідування за Петром I.

Передумовами місії Юста Юля був ряд подій Північної війни, які варто пригадати для розуміння історичного контексту. Цікаво, що вони теж актуалізуються на сторінках щоденника й королівської інструкції. Відомо, що на початку XVIII ст. давня конкуренція та бажання реваншу над вічним ворогом – Швецією – спонукали молодого й амбітного данського монарха до союзу. Таким чином, данський король Фредерик IV, російський цар Петро I, саксонський курфюрст і водночас польський король Август I після тривалих дипломатичних переговорів у 1699 р. утворили Північний союз [45, с. 489–503; 46, с. 261–267]. Проте вже в 1700 р. Данія залишила військову арену, підписавши Травендальський мир зі Швецією та Гольштейном, який майже на дев'ять років зробив її нейтральним спостерігачем [8]. Цікаво, що ці "віхи" Північної війни були також згадані з аргументами на захист "данського нейтралітету" у королівській інструкції, яку отримав напередодні місії Юст Юль [11, с. 435–437]. У 1708 р. данський король і його таємні радники (К. Сехестед і О. Краббе) повернулися до теми війни в таємних дипломатичних перемовинах із російським послом В. Долгоруковим у Копенгагені [15], до яких також апелює королівська інструкція для Юста Юля [11, с. 437]. Згодом переконливим аргументом для повернення Данії до військових дій стала шведська поразка й російська перемога під Полтавою (8 липня 1709). У цей час Юст Юль уже розпочав свою мандрівку, але ще не знав про перемогу Петра I і розгром шведського війська на українських землях. За щоденниковими нотатками, Юст Юль дізнався про цю подію лише 27 липня 1709 р. під час свого перебування в Кеніґсберзі, через який проїжджав кур'єр прусського резиде-

нта у Варшаві. Відповідно, данський король Фредерик теж був поінформований ним про цю подію із запізненням [11, с. 27]. Як бачимо, погана поштова комунікація та брак інших комунікаційних каналів спричинила те, що поширення оперативної інформації навіть про такі "поворотні моменти" у війні було досить повільним. Як відомо, офіційне повернення Данії до Північної ліги відбулося лише в жовтні 1709 р. після підписання російсько-данської угоди [8].

Як вважає більшість дослідників, ця дипломатична місія данця Юста Юля була своєрідною розвідкою та пошуком переконливих аргументів для данського короля і його радників, які ще вагалися щодо військового потенціалу царської Росії в цій війні та "влучності моменту" для Данії на цьому етапі війни.

17 червня 1709 р. стало відправною точкою цієї дипломатичної місії й першим прикладом того, наскільки дипломат залежав від мінливості розпоряджень і міжнародних відносин на рівні правителів держав. Через зустріч трьох європейських монархів у Потсдамі Юст Юль був змушений змінити запланований маршрут до Росії (через Архангельськ) і вирушити спочатку до пруських земель [11, с. 8–9]. У дорозі він зустрівся з королівськими агентами в Гамбурзі, які були певними посередниками між "Німецькою канцелярією" (тогочасним міністерством закордонних справ у Данії) та іншими данськими посланцями в європейських країнах [38]. Щоденник не містить детального опису цієї зустрічі, яка, імовірно, стосувалася якихось секретних інструкцій для дипломата чи деталей зустрічі в Потсдамі. Зрештою, після прибуття до Потсдаму (24 червня 1709) Юст Юль мав нагоду зустрітися з королівськими радниками Д. Вібе та К. Ленте, які мали поінформувати короля Фредерика про його прибуття й очікування подальших інструкцій [11, с. 10]. Як бачимо з цього прикладу, данський надзвичайний посланець (і.e. *envoyé extraordinaire*) часто залежав від королівських таємних радників і агентів, які були досить впливовими акторами на "дипломатичному фронті", що контролювала "Німецька канцелярія" за погодженням данського короля. Варто зазначити, що під час правління короля Фредерика IV саме ця інституція та її очільники в певні періоди повністю визначала та провадила зовнішню політику держави, оскільки король часто перебував за межами Данії (наприклад, у Венеції).

Відома "зустріч трьох королів" у Потсдамі не призвела до якогось договору чи домовленостей, пруський король Фрідріх I не погодився відкрито воювати супроти Швеції в цій війні. Щоденникові нотатки Юста Юля містять лише скупу інформацію про швидкий від'їзд данського короля (16 липня 1709), а відразу наступного дня (17 липня) і самого данського посланця Юста Юля. Такий розвиток подій, здебільшого, посприяв продовженню місії-мандрівки данського дипломата й незмінності його попередніх інструкцій.

Лише через місяць Юст Юль дістався до затоки біля Ревеля (сучасний Таллінн), де став свідком і заручником "морської блокади", яку здійснювали шведські кораблі в Балтійському морі через війну. 16 серпня 1709 р. корабель із данським посланцем було зупинено. Досить тривалий час, як свідчить щоденник, Юст Юль намагався порозумітися зі шведськими моряками, апелюючи до військової агресії "в мирний час" щодо данського королівського корабля [11, с. 35–36], законів "міжнародного права" [11, с. 41] і власного статусу "королівського посланця", який було засвідчено

"паспортом" [11, с. 36–38]. Це був, імовірно, перший досвід перемовин, де данський посланець зміг застосувати також професійні знання морської справи [11, с. 37] і переконливі аргументи [11, с. 36–37] для керівників шведської ескадри щоб продовжити свою дипломатичну місію [11, с. 45].

Наступна частина місії данського дипломата розпочалася з нетривалого перебування в Нарві й очікування на зустріч з Петром I. Знайомство із представниками місцевої влади (тодішнім комендантом Нарви В. Зотовим й ін.), які теж спочатку "не пускали" данського дипломата на берег через шведський корабельний ескорт і підозри у шпигунстві, було не таким, як очікував Юст Юль [11, с. 47]. Власне, Нарва стала початком уважних спостережень і більш детальних нотаток у щоденнику данського посланця про повсякденне життя, побут, місцеві звичаї й інші виміри життя в цій країні. Цікаво, що данець згадує також і про "інструменти" тогочасної російської дипломатії – "приставів", які мали б вирішувати побутові проблеми іноземних дипломатів, але зазвичай просто шпигували за ними [11, с. 47, 65].

Зустріч із Петром I і перебування при царському дворі було центральною метою цієї місії, оскільки це б дозволяло данському посланцеві бути біля основних "джерел інформації" і надсилати своєму королеві достовірну інформацію про хід Північної війни та політику царя (зовнішню і внутрішню). Саме в Нарві Юст Юль уперше зустрівся з царем, який своїм спонтанними візитами не раз дивував власних підданих та іноземців [11, с. 220]. Офіційне вручення вірчої грамоти Юста Юля мало б відбутися в Москві під час офіційної аудієнції [11, с. 92–93], проте чомусь Петро I не приділив цьому ритуалу належної уваги, пояснюючи це вже отриманими листами від данського короля. Можна припустити, що така неухважність до дипломатичного церемоніалу образила данського посла, оскільки прибуття інших європейських дипломатів (наприклад, Ч. Вітворта, Й. Фіцтума, М. Воловіча) до царського двору відбувались офіційно й урочисто, а йому вдалося домовитися лише про приватну аудієнцію аж 10 лютого 1709 р. [11, с. 146]. Імовірно, такі "реверанси" російського царя і придворних аристократів могли свідчити про більшу прихильність до певних дипломатів через міжнародну політику їхніх держав і союзи з царською Росією або про брак дипломатичної культури.

Щоденникові записи підтверджують, що під час цієї місії данському посланцеві часто випадала нагода отримувати різноманітну інформацію, яка була важлива для розуміння міжнародної ситуації в Європі, перебігу Північної війни й інших подій, що навіть у "непрямої спосіб" впливали на війну та дипломатичні відносини. Наприклад, у Нарві він довідався про Маніфест Августа II, де йшлося про оголошення польським королем війни Швеції й амбіції щодо здобуття польського престолу [11, с. 74]. Під час першої бесіди з Петром I Юст Юль почув про поширення чуми у Пруссії і Польщі [11, с. 92]. Згодом він був поінформований царем особисто про висадку данського війська в Сконе [11, с. 99], про успішні підсумки російської військової кампанії та захоплення восьми фортець наприкінці 1710 р. [11, с. 249], про Карловицький мир [11, с. 158] і багато інших подій під час Північної війни.

Крім цього, Юст Юль мав нагоду особисто спостерігати за спробою налагодження міжнародних відносин між курляндським герцогом Фрідріхом Вільгеймом і царем Петром I через укладення династичного шлюбу

(одруження з Анною Иоанівною, племінницею царя). Юст Юль описує в щоденнику прибуття курляндських послів, їхню аудієнцію в царя та пізніший їхній візит до нього самого [11, с. 208–209]. Офіційні заручини, як вказано в щоденнику, відбулися 21 червня 1710 р. Данський дипломат був присутній на цій церемонії особисто, про що свідчить детальний опис цих подій у щоденнику. Його увагу привернули "політичні вигоди" майбутнього шлюбу, особливо для герцога курляндського, який сподівався таким чином повернути собі захоплені шведами території [11, с. 211]. Як відомо, цей шлюб не був тривалим (тривав лише з 11 листопада 1710 р. по 26 січня 1711 р.) через хворобу і подальшу раптову смерть молодого герцога Фрідріха Вільгейма [11, с. 275–276]. Проте ця подія, певною мірою, згодом призведе до російського домінування та приєднання курляндських земель до Російської імперії у 1795 р.

Також данський дипломат під час своєї місії при царському дворі намагався особисто налагоджувати відносини із присутніми там європейськими дипломатами й іноземцями загалом. Розбудова "мережі контактів" була перевіреною способом отримати таємну інформацію або дізнатись придворні плітки про російських вельмож при владі [11, с. 224]. Завдяки участі у гучних бенкетах при дворі й аудієнціях, за свідченнями Юста Юля, присутні в Москві дипломати мали можливість спілкуватися на різні теми. Данський дипломат згадує на сторінках щоденника про спільні трапези та візити до деяких європейських дипломатів: Чарльза Вітворта (британського посла), Марціна Воловіча та Фрідріха Фіцтума (польських дипломатів), Георга Кайзерлінга (пруського посла). Ці вияви ввічливості як форма усталених дипломатичних формальностей, імовірно, були також прикладами особистої комунікації, якої іноземцям бракувало в чужій державі. Така форма спілкування дозволяла іноземним послам обмінюватись певною інформацією про останні події на війні та придворну ситуацію. Наприклад, дискусійне питання, яке виникло щодо використання титулів віце-канцлера П. Шафірова у листуванні й інших процедурах спровокувало конфлікт між європейськими дипломатами та російським аристократом [11, с. 158]. Саме завдяки спілкуванню й кооперації дипломатами було обрано спільну тактику щодо вимоги письмово засвідчити надання цих титулів Шафірову та їхнє пізніше використання. Подібні випадки описує у своїй статті американська дослідниця А. Болен. На її думку, ще з XVII ст. російські правителі та їхні дипломати завжди дуже гостро реагували на помилки при вживанні титулатури чи різних письмових форм звертання: випадкова помилка чи навмисне опускання одного з титулів могло вважатись серйозною образою на міжнародному рівні [34, с. 344].

Московсько-петербурзький період місії Юста Юля (вересень 1709 – червень 1711) був насичений як дипломатичними обов'язками, так і повсякденними проблемами [19]. Щоденник Юста Юля свідчить про регулярне інформування данського короля та його радників про стан речей при дворі через листування, зміст яких зазвичай шифрувався цифровими кодами. Проте варто зазначити, що місія Юста Юля за цей період не спричинилася до якихось особливих зрушень у дансько-російських відносинах (особливо у питанні фінансових субсидій для данської армії, про які йшлося в інструкції Юста Юля).

Поворотним моментом у данській дипломатичній місії стала звістка від царського посла в Туреччині про

оголошення Османською імперією війни Російській державі, яка датована Юстом Юлем 4 січня 1711 р. [11, с. 274]. Ретельне дотримання королівських інструкцій зобов'язувало Юста Юля їхати за царем. Тому, наприкінці травня 1711 р. він вирушив з Москви до Києва, де мав очікувати на інформацію про місце перебування царя і новини щодо походу [11, с. 328]. Прутський похід Петра I, який через невдачу російської армії призвів до підписання мирного договору 23 липня 1711 р., згадується данським посланцем у щоденнику аж 2 серпня 1711 р. Саме тоді, перебуваючи у містечку Зінків, він і дізнався від царського гінця про актуальний стан речей. Згодом Юст Юль отримав від канцлера Г. Головкина письмову рекомендацію їхати до Могилева, щоб зустрітись з царем [11, с. 356, 358]. Така увага данського дипломата до російсько-турецької війни була спричинена побоюваннями данського короля та його радників щодо послаблення російської військової присутності у Північній війні. Зрештою, 10 серпня 1711 р., як свідчать записи щоденника, Юст Юль таки мав особисту зустріч із царем Петром, під час якої отримав детальну інформацію про сам похід та умови договору. На жаль, у цій частині свого щоденника він "вставляє" великий фрагмент тексту зі щоденника військового інженера й учасника походу генерала Алларта з детальним описом цього походу [11, с. 359].

На цьому етапі місії ретельність Юста Юля щодо виконання своїх обов'язків проявилась у намаганні особисто ознайомитись зі змістом Прутського мирного договору, щоб перевірити його вплив на будь-які умови Північного союзу чи можливу шкоду інтересам Данії [11, с. 373]. Протягом серпня 1711 р. Юст Юль мандрував українськими землями, щоб дістатися Лемберга (сучасного Львова) та отримати подальші інструкції щодо "польського маршруту" Петра I. Як виявиться згодом, це буде завершальна частина дипломатичної місії Юста Юля.

Коротка зупинка у Львові через хворобу дозволила Юсту Юлю дізнатись про політичну ситуацію в Речі Посполитій та ставлення поляків до російського царя і його армії: внутрішня нестабільність держави підсилювалася зловживаннями російських союзників і виснажливою і тривалою війною з шведами [11, с. 380]. Покинувши Львів, Юст Юль прямував до Ярослава для зустрічі з царем, яка не відбулась через спонтанну поведінку царя та погану комунікацію з дипломатом [11, с. 381–382]. Подібні ситуації, як свідчить його щоденник, не раз додавали Юсту Юлю непередбачуваних клопотів, а самій дипломатичній місії – невизначеності.

Завершальна частина цієї місії-мандрівки теренами Речі Посполитої та Пруссії була менш насичена подіями й зустрічами, але їх не бракувало в щоденному укладі життя Юста Юля. Після довгої дороги з Ярослава данський дипломат прибув до Торуня (24 вересня 1711), де перебувала Катерина Олексіївна (майбутня дружина Петра I) і деякі європейські дипломати й політичні діячі [11, с. 385]. Тут данський посланець мав нагоду познайомитись з відомим Ференцом II Ракоці, трансільванським князем "в екзилі", який запам'ятався данцю своєю освіченістю (і.е. знанням кількох іноземних мов) і постійними розмовами про союз із Францією [11, с. 386]. Також у Торуні перебував, за даними щоденника, надзвичайний посланець Республіки Об'єднаних провінцій до польського короля. Тривале очікування подальших інструкцій щодо місця і часу зустрічі з царем дозволило данському дипломатові оглянути То-

рунь [11, с. 386–388] і дочекатися гінця, надісланого до Кенігсберга за листами з Данії [11, с. 388]. 5 жовтня 1711 р. Юст Юль через таку вже типову для його місії "невизначеність" прийняв рішення їхати до Данціга, щоб там чекати на подальшу інформацію від царя [11, с. 389]. Імовірно, це рішення мало й інші передумови, які, швидше за все, і були визначальними для нього: данський посланець хотів зустрітися з данським королем, який у той час брав участь в облозі Штральзунда. Проте плани щодо від'їзду були змінені через рішення "цариці" організувати бенкет з нагоди річниць перемоги Петра I у битві під Лісною (9 жовтня 1708) і забороні залишати місто без її дозволу [11, с. 390]. Це теж був не перший випадок під час місії Юста Юля, коли його особиста свобода і службовий обов'язок обмежувались або залежали від примх царських осіб і російських вельмож.

13 жовтня 1711 р. Юст Юль таки прибув до Данціга, де зустрівся із курляндським графом Фердинандом, французьким посланцем і вже знайомим трансільванським князем Ракоці. Тоді ж він отримав рескрипт від Німецької канцелярії щодо написання листів *in duplo* [11, с. 395]. Подальші накази та інструкції від таємного радника Д. Вібе данський дипломат отримав аж 28 жовтня разом із копією королівського наказу, датованого 28 вересня. Таким чином, Юст Юль отримав запізнілу (майже на 4 тижні), але позитивну відповідь короля щодо свого прохання про закінчення місії та наказ приїхати до данського військового табору під Штральзундом [11, с. 398–399].

21 грудня 1711 р. Юст Юль був остаточно відкликаний данським королем Фредериком IV, про що листами та грамотою було повідомлено царя Петра I. Того ж самого дня данський дипломат написав прощальні листи Петру I, Г. Головкіну, О. Меншикову та попрощався з усіма іноземними представниками [11, с. 403–407]. Варто зазначити, що данський посланець уже робив певні кроки для отримання подібного дозволу від данського короля наприкінці листопада 1711 р. [11, с. 400–401]. Щоденникові записи свідчать, що це рішення короля було радісною звісткою для самого Юста Юля, який не хотів повертатися знову до Москви, де він під час місії зіткнувся з численними незручностями і небезпеками, "тисячну долю яких навіть складно описати" [11, с. 407].

Ця дипломатична місія до царського двору (1709–1711) не спричинилася до кардинальних змін ні у міжнародних відносинах у Балтійському регіоні, ні російсько-данських відносинах зокрема. Не було й особливих військових успіхів Данії у Північній війні протягом 1709–1711 рр. Проте подорожній щоденник, що був написаний дипломатом-очевидцем і співучасником деяких подій, є цінним джерелом для презентації "людського обличчя" дипломатії у час глобальних конфліктів, ролі дипломатів у налагодженні міжнародних і міжособистісних відносин правителів, повсякденного життя іноземних дипломатів під час місії, формування ранньомодерної дипломатичної культури. Юст Юль і його щоденник передає специфіку професійної діяльності тогочасних дипломатів, які "воювали" за інтереси монархів на "дипломатичному фронті" війни, якими, зазвичай, керували через "інструкції-депеші-гінців" численні королівські радники й очільники міністерств.

Місія Юста Юля не була дуже тривалою, але натовість – насиченою придворними й публічними подіями, тривалими мандрівками, особистими візитами. Під час перебування при дворі данський посланець мав нагоду спостерігати за приїздом та офіційними аудієнціями

європейських дипломатів (наприклад, англійського посла Чарльза Вітворта), робити "візити" іншим дипломатам і російським аристократам, брати участь у спільних із царем трапезах, бути свідком укладення династичного шлюбу, вести кореспонденцію, опанувати мистецтво дипломатичних перемовин і культурної дипломатії. Цей досвід данського посланця також добре передає значення "антропологічного фактору" в налагодженні відносин між державами та їхніми правителями під час тривалої і масштабної війни.

Текст щоденника також демонструє важливу роль комунікації й інформування під час війни. Поширення інформації про успішні військові кампанії, облоги міст, військові втрати, оголошення війни чи підписання мирних договорів було визначальним для прийняття політичних рішень і подекуди й зміни зовнішньополітичного курсу. Як відомо, перемога російського царя в битві під Полтавою та поширення чутки про поразку шведів стала вагомим аргументом для Данії, що займала нейтральну позицію майже дев'ять років, проте хотіла реваншу над Швецією. Власне, на сторінках щоденника Юст Юль детально описує проблеми з поштовою комунікацією, запізненим інформуванням про певні події, браком належної письмової комунікації між царем та іноземними дипломатами при дворі й ін.

Цей подорожній щоденник також дозволяє уявити читачеві збірний образ дипломата, який під час тривалих і масштабних військових конфліктів мав би бути універсальним спеціалістом, виконувати роботу шпигуна, репортера, етнографа, політика-міжнародника й досвідченого військового.

Список використаних джерел:

1. Артамонов В. А. Россия и европейские страны в годы Северной войны. История дипломатических отношений в 1697-1710 гг. / В. А. Артамонов // *Вопр. истории.* – 1987. – № 9. – С. 136–140.
2. Артамонов В. А. Россия и Речь Посполитая после Полтавской победы (1709–1714) / В. А. Артамонов. – М.: Наука, 1990. – 205 с.
3. Баггер Х. Датско-русские отношения в XVIII веке / Х. Баггер // *Дания и Россия. 500 лет / ред.: С. А. Кристенсен, Г. Готтлиб.* – М.: Международные отношения, 1996. – 62–84 с.
4. Баггер Х. Реформы Петра Великого / Х. Баггер. – М.: Прогресс, 1985. – 200 с.
5. Богданов А. Внешняя политика России и европейская печать 1676–1689 гг. / А. Богданов // *Вопр. истории.* – 2003. – №4. – С. 26–46.
6. Возгрин В. Источники по русско-скандинавским отношениям XVI–XVIII веков / В. Возгрин // *Рукописные источники по истории Западной Европы в архиве Ленинградского отделения Института истории СССР: археографический сборник / Отв. ред. В. И. Рутенбург.* – Ленинград, 1982. – С. 124–157.
7. Возгрин В. Сведения о России XVI–XVIII вв. в переписке датских послов / В. Е. Возгрин // *Археографический ежегодник / Отв. ред. С. О. Шмидт.* – М.: Наука, 1982. – С. 148–151.
8. Возгрин В. Россия и европейские страны в годы Северной войны: история дипломат. отношений в 169–1710 гг. / В. Возгрин. – Л.: Наука, 1986. – 296 с.
9. Дания и Россия. 500 лет / Ред.: С. А. Кристенсен, Г. Готтлиб. – М.: Международные отношения, 1996. – 366 с.
10. Епифанов П. Россия в Северной войне / П. П. Епифанов // *Вопр. истории.* – 1971. – №6. – С. 116–129; №7. – С. 117–134.
11. Записки Юста Юля датского посланника при Петре Великом (1709–1711) / извлеч. из Копенгагенского гос. арх., [снадбидл. предисл.] и пер. с дат. Ю. Н. Щербачев; примеч. заимствованы у Г. Л. Грове. – М.: Унив. тип., 1899 (обл. 1900). – 598 с.
12. Исторические связи Скандинавии и России. IX–XX вв.: сборник статей / под ред. Н. Е. Носова, И. П. Шаскольского. – Ленинград: Наука, 1970. – 402 с.
13. История Дании с древнейших времен до XX века. – М.: Наука, 1996. – 503 с.
14. Козинцева Р. Источники по истории русско-скандинавских отношений в Архиве Ленинградского отделения Института истории СССР / Р. Козинцева // *Исторические связи Скандинавии и России IX–XX вв.: сборник статей / под ред. Н. Е. Носова, И. П. Шаскольского.* – Л., 1970. – С. 342–355.
15. Косинцев Ю. Борьба В. Л. Долгорукова за возвращение Дании в Северный союз в 1709 году [Электронный ресурс] / Ю. Косинцев //

Вестник Пермского университета. Серия: История. – 2016. – №1(32). – С. 67–76. – Режим доступа: <https://cyberleninka.ru/article/n/borba-v-l-dolgorukova-za-vozvrashchenie-danii-v-severnny-soyuz-v-1709-godu>.

16. Наливайко Д. Очима Заходу: рецепція України в Західній Європі XI–XVIII ст. / Д. Наливайко. – К. : Основи, 1998. – 578 с.

17. Некрасов Г. Проблематика и организация скандинавских исторических исследований в СССР / Г. А. Некрасов // Скандинавский сборник. – 1968. – XIII. – С. 11–35.

18. Павленко С. Представники таємної та прозорої дипломатії за гетьманства Івана Мазепи (1687–1709) / С. Павленко // Україна дипломатична-2003. Науковий щорічник. – 2004. – Вип. 4. – С. 638–665.

19. Папа І. (Не)повсякденне життя данського дипломата під час місії (за матеріалами подорожного щоденника Юста Юля, 1709–1711 рр.) / І. Папа // Наук. записки НаУКМА. Істор. науки. – 2018. – Т. 1. – С. 3–11.

20. Січинський В. Чужинці про Україну: вибір з описів подорожей по Україні та інших писань чужинців про Україну за десять століть. / В. Січинський. – Прага: [б. в.], 1937. – С. 42–46.

21. Стерликова А. Внешняя политика и дипломатия России периода Северной войны в отечественной историографии / А. Стерликова // Вестн. Ленинград. гос. Ун-та им. А. С. Пушкина. – 2015. – 4(2). – С. 61–67.

22. Стерликова А. Россия и европейские страны к середине Северной войны (1714–1715) / А. Стерликова // Вестник Ленинградского государственного университета им. А.С. Пушкина. Сер. История. – 2008. – №4. – С. 56–69.

23. Фейгина С. По страницам зарубежных исследований внешней политики России в XVI–XVIII веках / С. Фейгина // Вопр. истории. – 1955. – №12. – С. 204–211.

24. Фейгина С. Аландский конгресс: Внешняя политика России в конце Северной войны / С. Фейгина. – М. : Изд-во АН СССР, 1959. – 545 с.

25. Фейгина С. Внешняя политика России в конце Северной войны и Аландский конгресс : автореф. дис. ... д-ра ист. наук / С. Фейгина. – М., 1951.

26. Форстен Г. Балтийский вопрос в XVI и XVII столетиях (1544–1648). Т. 1, 2 / Г. Форстен. – Санкт-Петербург, 1893–1894.

27. Форстен Г. Борьба из-за господства на Балтийском море в XV и XVI столетиях / Г. Форстен. – Санкт-Петербург, 1884.

28. Чухліб Т. Мазепинська Україна між Російською та Шведською короною: дилема вибору протекції / Т. Чухліб // УІЖ. – 2009. – №2. – С. 16–39.

29. Чухліб Т. Козацтво Правобережної України в міжнародних відносинах під час Північної війни 1700–1721 рр. / Т. Чухліб // УІЖ. – 2011. – № 1. – С. 4–33.

30. Чухліб Т. Український гетьманат: проблема міжнародного утвердження / Т. Чухліб. – К. : Наш Час, 2007. – 153 с.

31. Шаскольский И. Русская морская торговля на Балтике в XVII в.: Торговля со Швецией / И. Шаскольский. – СПб. : Наука, 1994. – 187 с.

32. En Rejse til Rusland under Tsar Peter, Dagbogsoptegnelser af viceadmiral Just Juel, Dansk Gesandt i Rusland, 1709–1711. Med illustrationer og oplysende anmaerkninger ved Gerhard L. Grove. København: Gyldendal, 1893. – 473 s.

33. Bagger H. The Role of the Baltic in Russian Foreign Policy, 1721–1773 / H. Bagger // Imperial Russian Foreign Policy / H. Ragsdale, V. Ponomarev (eds.). – Washington and New York : Wilson Center and Cambridge University Presses, 1993. – Pp. 36–72.

34. Bohlen, A. Changes in Russian Diplomacy under Peter the Great / A. Bohlen // Cahiers du Monde Russe et Soviétique. – 1966. – № 7(3). – Pp. 341–358.

35. Bushkovitch, P. Peter the Great: the Struggle for Power 1671–1725 / P. Bushkovitch. – Cambridge : Cambridge University Press, 2001. – 485 p.

36. Danielsen, J. Just Juels rejse til Moskva 1709–11 / J. Danielsen. – København, 1975. – 209 s.

37. Frost, R. The Northern Wars 1558–1721: War, State and Society in Northeastern Europe / R. Frost. – Harlow, Essex : Longman, 2000. – 416 p.

38. Hassø, A. Danish Department of Foreign Affairs until 1770 / A. Hassø, E. Kroman. – Copenhagen: Rigsarkivet, 1973. – 196 p.

39. Jensen, B. Dansk-russiske relationer 1697–1709 / B. Jensen // Historie. – 1968. – № 8. – S. 397–465.

40. Kjølens, K. Det Diplomatiske Fag. Den danske Udenrigstjenestes Forvaltning 1700–1770. Organisation. Institutioner. Embeder og personale. Drift / K. Kjølens. – Odense: Universitetsforlaget, 1991. – 460 s.

41. Marquard, E. Danske Gesandter og Gesandtskabspersonale indtil 1914 / E. Marquard. – København: Munksgaard, 1952. – 493 s.

42. Møller, P. Hvordan russerne er: et stykke dansk mentalitets historie / P. Møller // Danmark og Rusland i 500 år / S. V. Christensen, H. Gottlieb. – København: Rigsarkivet, 1993. – S. 104–131.

43. Møller, P. The Russians as Seen by Three Danish Travellers in the First Half of the Eighteenth Century: Juel, Ærboe, von Haven / P. Møller // Culture & History. – 1997. – №14. – S. 48–66.

44. Poe, M. Foreign Descriptions of Muscovy, an Analytic Bibliography of Primary and Secondary Sources. Vol. 2. / M. Poe. – Columbus, Ohio: Slavica, 1995. – 172 p.

45. The Cambridge History of Russia: Imperial Russia, 1689–1917 / D. Lieven (ed.). – Cambridge: Cambridge University Press, 2006. – 765 p.

46. The Cambridge History of Scandinavia, 1520–1870. Vol. 2 / E. I. Kouri, J. Olesen (eds.). – Cambridge: Cambridge University Press, 2016. – 1152 p.

References:

1. Artamonov, V. (1987). Russia and European States throughout the Years of the Northern War. The History of Diplomatic Relations in 1697–1710. *History Issues*, (9), 136–140. [In Russian].

2. Artamonov, V. (1990). *Russia and the Polish-Lithuanian Commonwealth after the Battle of Poltava (1709–1714)*. Moscow: Science. [In Russian].

3. Bagger, H. (1996). Danish-Russian Relations in the 18th Century. In: S. Christensen & H. Gottlieb (Eds.), *Denmark and Russia. 500 Years*. – Moscow: International Relations. Pp. 62–84. [In Russian].

4. Bagger, H. (1985). *Reforms of Peter the Great*. Moscow: Progress. [In Russian].

5. Bogdanov, A. (2003). Russian Foreign Policy and European Press of 1676–1689. *Voprosy istorii*, 4, 26–46. [In Russian].

6. Vozgrin, V. (1982). The Sources on Russian-Scandinavian Relations in the 16th–18th Centuries. In V. Ruttenburg (Ed.), *Manuscript Sources on the History of the Western Europe in the Archive of Leningrad Department of Institute of History of USSR: Archival Collection*. Leningrad: [s.n.]. Pp. 124–157. [In Russian].

7. Vozgrin, V. (1982). The Information about Russia in the 16th–18th Centuries According to the Correspondence of Danish Ambassadors. In S. Schmidt (Ed.), *Archaeographic Almanac*. Pp. 148–151. [In Russian].

8. Vozgrin, V. (1986). *Russia and European States throughout the Years of the Northern War: History of Diplomatic Relations in 1697–1710*. Leningrad: Science. [In Russian].

9. Christensen, S. & Gottlieb, H. (Eds.). (1996). *Denmark and Russia. 500 Years*. – Moscow: International Relations. [In Russian].

10. Epifanov, P. (1971). Russia in the Northern War. *History Issues*, 6–7, 116–129; 117–134. [In Russian].

11. Shhebachyov, Yu. (Ed.). (1899). *Memoirs of Just Juel, the Danish Delegate at Court of Peter the Great, 1709–1711. Extracted from the Copenhagen Archive by Yu. Shhebachyov; Notes from G. Grove's Edition*. Moscow: University Press. [In Russian].

12. Nosov, N. (Ed.) et al. (1970). *The Historical Connections between Scandinavia and Russia. From 9th to 20th Centuries*. Leningrad: [s.n.]. [In Russian].

13. *The History of Denmark from the Earliest Times until 20th Century*. (1996). Moscow: Science. [In Russian].

14. Kozinceva, R. (1970). The Sources Regarding the History of Russian-Scandinavian Relations at the Archive of Leningrad Department of the USSR Institute of History. In N. Nosov (Ed.) et al, *The Historical Connections between Scandinavia and Russia. From 9th to 20th Centuries*. Leningrad: [s.n.]. Pp. 342–355. [In Russian].

15. Kosincev, Yu. (2016). V. L. Dolgorukov's Struggle for the Danish Return to the Northern Alliance in 1709. *Bulletin of Perm State University. History*, 1(32), 67–76. Retrieved from <https://cyberleninka.ru/article/n/borba-v-l-dolgorukova-za-vozvrashchenie-danii-v-severnny-soyuz-v-1709-godu>. [In Russian].

16. Nalyvaiko, D. (1998). According to the Eyes of West: the Reception of Ukraine in Western Europe from 11th to 18th Centuries. Kyiv: Foundation. [In Ukrainian].

17. Nekrasov, G. (1968). The Issues and Organization of Scandinavian Historical Research in the USSR. *Scandinavian Digest*, 13, 11–35. [In Russian].

18. Pavlenko, S. (2003). The Representatives of Secret and Transparent Diplomacy during the Hetmanat of Ivan Mazepa (1687–1709). *Diplomatic Ukraine. Scientific Almanac*, 4, 638–665. [In Ukrainian].

19. Papa, I. (2018). (Non)everyday Life of the Danish Diplomat during His Mission (According to the Materials of Just Juel's Travel Diary, 1709–1711). *Proceedings of National University of Kyiv-Mohyla Academy. Historical Sciences*, 1, 3–11. [In Ukrainian].

20. Sichynskiy, V. (1937). *Foreigners about Ukraine: Selection from Essays on Journeys around Ukraine and Other Write-Ups by Foreigners about Ukraine throughout Ten Centuries*. Prague: [s.n.]. [In Ukrainian].

21. Sterlikova, A. (2015). Russian Foreign Policy and Diplomacy throughout the Period of the Northern War in National Historiography. *Bulletin of O. Pushkin Leningrad State University. History*, 4(2), 61–67. [In Russian].

22. Sterlikova, A. (2008). Russia and European Countries until the Middle of the Northern War (1714–1715). *Bulletin of O. Pushkin Leningrad State University. History*, 4, 56–69. [In Russian].

23. Fejgina, S. (1995). *According to the Pages of the Foreign Research of Russian Foreign Policy from the 16th to 18th centuries*. *History Issues*, 12, 204–211. [In Russian].

24. Fejgina, S. (1959). *Aland Congress: Russian Foreign Policy in the End of the Northern War*. Moscow.

25. Fejgina, S. (1951). *Foreign Policy of Russia at the Final Stage of the Northern War and the Aland Congress*. Abstract of unpublished Doctoral Thesis in History. Moscow. [In Russian].

26. Forsten, G. (1893–1894). *The Baltic Issue in the 16th and 17th Centuries. Volumes 1–2*. Saint Petersburg. [In Russian].

27. Forsten, G. (1884). *The Struggle for Baltic Sea Supremacy in the 15th and 16th Centuries*. Saint Petersburg. [In Russian].
28. Chukhlib, T. (2009). Mazepa's Ukraine between the Russian and Swedish Crowns: a Protection Choice Dilemma. *Ukrainian Historical Journal*, 2, 16–39. [In Ukrainian].
29. Chukhlib, T. (2011). Cossacks of the Right-Bank Ukraine in the Foreign Affairs during the Northern War in 1700–1721. *Ukrainian Historical Journal*, 1, 4–33. [In Ukrainian].
30. Chukhlib, T. (2007). *Ukrainian Hetmanat: the Problem of International Recognition*. Kyiv: Our Time. [In Ukrainian].
31. Shaskol'skij, I. (1994). *Russian Sea-Borne Trade in Baltic in the 17th Century*. Saint Petersburg [In Russian].
32. *En Rejse til Rusland under Tsar Peter, Dagbogsoptegninger af viceadmiral Just Juel, Dansk Gesandt i Rusland, 1709–1711. Med illustrationer og oplysende anmærkninger ved Gerhard L. Grove*. (1893). København: Gyldendal.
33. Bagger, H. (1993). The Role of the Baltic in Russian Foreign Policy, 1721–1773. In H. Ragsdale & V. Ponomarev (Eds.), *Imperial Russian Foreign Policy*. Washington and New York: Wilson Center and Cambridge University Presses. Pp.36–72.
34. Bohlen, A. (1966). Changes in Russian Diplomacy under Peter the Great. *Cahiers du Monde Russe et Soviétique*, 7(3), 341–358.
35. Bushkovitch, P. (2001). *Peter the Great: the Struggle for Power 1671–1725*. Cambridge: Cambridge University Press.
36. Danielsen, J. (1975). *Just Juels rejse til Moskva 1709–11*. København: [s.n.].
37. Frost, R. (2000). *The Northern Wars: War, State and Society in Northeastern Europe 1558–1721*. Harlow, Essex: Longman.
38. Hassø, A. & Kroman, E. (1973). *Danish Department of Foreign Affairs until 1770*. Copenhagen: Rigsarkivet.
39. Jensen, B. (1968). Dansk-russiske relationer 1697–1709. *Historie*, 8, 397–465.
40. Kjølsen, K. (1991). *Det Diplomatiske Fag. Den danske Udenrigstjenestes Forvaltning 1700–1770. Organisation. Institutioner. Embeder og personale. Drift*. Odense: Universitetsforlag.
41. Marquard, E. (1952). *Danske Gesandter og Gesandtskabspersonale indtil 1914*. København: Munksgaard.
42. Møller, P. (1993). Hvordan russerne er: et stykke dansk mentalitets historie. In S. Christensen & H. Gottlieb, *Danmark og Rusland i 500 år*. København: Rigsarkivet. Pp. 104–131.
43. Møller, P. (1997). The Russians as seen by Three Danish Travellers in the First Half of the Eighteenth Century: Juel, Æreboe, von Haven. *Culture & history*, 14, 48–66.
44. Poe, M. (1995). *Foreign Descriptions of Muscovy, an Analytic Bibliography of Primary and Secondary sources*. Columbus, Ohio: Slavica.
45. Lieven, D. (2006). *The Cambridge History of Russia: Imperial Russia, 1689–1917*. Cambridge: Cambridge University Press
46. Kouri, E. (2016). *The Cambridge History of Scandinavia, 1520–1870*. Cambridge: Cambridge University Press.

Надійшла до редколегії 06.06.19

I. Papa, PhD student
Ukrainian Catholic University, Lviv, Ukraine

"DIPLOMATIC FRONT" DURING THE GREAT NORTHERN WAR: DIPLOMATIC MISSION OF JUST JUEL TO PETER I (1709–1711)

The long and active competition among some European states for the political and economic domination in the Baltic region led to the Great Northern War, a large-scale and long-lasting military conflict that significantly influenced international relations. The course of this war was saturated not only with big battles and massive military campaigns but also a "diplomatic front," in which the rulers, with the help of diplomats, tried to win this war with more benefits to their states and political interests.

The mission of Danish diplomat Just Juel (1709–1711) is one of the episodes not only of Danish diplomacy during the Northern War but also the history of international relations in the early 18th century. The "thick text" of the travel diary, written by this Danish envoy during his mission, allows us to some extent imagine and reconstruct certain peculiarities of international relations in Northeast Europe; to learn more about the known events and little-known facts; to evaluate the role of diplomats in establishing relationships between states and their rulers during the wartime period.

Key words: Just Juel, Danish diplomatic mission (1709–1711), "diplomatic front", The Great Northern war, travel diary, international relations.

УДК 94 (477) "1918"
DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2640.2019.142.9>

А. Слюсаренко, д-р іст. наук, проф.

ORCID: 0000-0001-5947-4233,

Т. Пшеничний, канд. іст. наук, асист.

ORCID: 0000-0003-2484-2694

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

ШЛЯХ ДО АВТОКЕФАЛІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ У 1918 РОЦІ (КРІЗЬ ПРИЗМУ ДОКУМЕНТІВ ДРУГОЇ СЕСІЇ ВСЕУКРАЇНСЬКОГО ПРАВОСЛАВНОГО ЦЕРКОВНОГО СОБОРУ)

Представлено один із фрагментів змагань української церковної й політичної еліти в умовах Української революції 1917–1921 рр. за автокефалію православної церкви в Україні. Автори наголошують, що революційні події створили сприятливі умови для її здобуття. Однією з них стало скликання першого Всеукраїнського церковного православної Собору, на якому вперше за багато років постало питання відокремлення українського церковного простору від російського. Саме на засіданні його другої сесії необхідність проголошення автокефалії православної церкви постала у ключі не лише внутрішньоцерковному, а й загальнонаціональному.

Ключові слова: автокефалія, Українська православна церква, Всеукраїнський церковний собор, Українська революція, духовенство.

Постановка проблеми. Події, які нині відбуваються на церковній ниві Української держави свідчать про те, наскільки важливою складовою для розбудови національної безпеки країни є національна церква. Хоч і в ст. 35 Конституції України зазначається, що "Церква і релігійні організації в Україні відокремлені від держави" [11], та де-факто тандем "церква-держави"/"держави-церква" має столітню історію і практично ніколи не порушувалася. Однак, небезпечним у цьому союзі є інтегрованість у функціонування держави тих церков і релігійних організацій, які є носіями сепаратизму. Свідченням цього є

агресивна політика окремих структур Російської православної церкви стосовно України. Анексувавши у 1686 р. Київську митрополію та встановивши протекторат над українським церковним простором, московська патріархія робила все для того, аби українську церковну традицію звести нанівець. Керуючись ідеологією "руського міра", яка не є продуктом ХХ ст., політична й церковна еліта Російської імперії намагалася маніпулювати свідомістю людей і його історичною пам'яттю. Ця концепція протягом століть лише радикалізувалася, набирала агресивних форм і нині активно